

А Як все починалося

Починаючи з XIX століття в мистецтві з'являються напрямки, в яких пошук життєвої правди стають на перше місце. Так з'явився реалізм з його відображенням дійсності в типових рисах, потім натуралізм з більш точною фіксацією життя, без узагальнень. Далі ці пошуки відображаються в кінематографі в жанрі документалістики, в живопису виникає гіперреалізм, а в театрі вимальовується новий вид театру, найменувавши документальним.

На противагу брехні, недомовкам, маніпулятивним інтонаціям в ЗМІ щодо важливих соціально-політичних ситуацій документальний театр передбачався як правдива, об'єктивна оцінка оточуючих подій, як протест проти влади, яка обманює своїх громадян. За основу беруться не домисли, а звіти, протоколи, акти, листи, статистичні таблиці, зведення, фотографії, інтерв'ю – суто документи, які б підтверджували конкретні факти. Документом також можуть бути реально записані монологи або діалоги звичайних людей, включаючи всі «е-е ...», «хм ...», паузи

Документальний театр дає можливість від рефлексувати дійсність і задатися питанням: а хто ми в сьогоднішньому дні? Який він взагалі, цей день? Людина пізнає себе в процесі запитування.

Спектакль «Простити измену» в Театре.doc

ТЕАТРАЛЬНІ ПРАКТИКИ

Вербатім

«Вербатім» в перекладі з латинської означає «дослівно». Це особлива драматургічна техніка, створена насправді дуже давно. Вважається, що її придумали англійці, при цьому самі англійці посилаються на досвід МХАТу, коли творці вистави «На дні» ходили на Хитров ринок і ретельно фіксували поведінку, міміку та інтонації людей.

Вербатім-театр виник в 80-х роках у Великобританії і поступово поширився в материковій Європі та Північній Америці. У 2000 році вербатім, завдяки драматургічним семінарам лондонського театру «Ройал Корт» проник і на пострадянському простір – спочатку в Росію, країни Балтії і, нарешті, в Україні. Перший резонансний вербатім-спектакль в Україні був поставлений в рамках експериментальної програми на V-му Фестивалі недержавних театрів «Курбалесія» в Харкові в 2007 р з тих при вербатім-театр отримав в нашій країні постійну прописку.

Вербатім (в перекладі з латинської «дослівно») – одночасно і технологія створення п'єси, і жанр сучасного документального театру. Суть вербатіма полягає в тому, що автор вибирає тему, потім опитує на задану тему людей, розшифровує записи і потім, скорочуючи і монтуючи, створює зв'язний драматургічний текст, який точно відтворюється на сцені з урахуванням всіх особливостей мови і невербальної поведінки інформантів.

Чим ця техніка цінна для актора і для театру? В усному мовленні дуже багато застережень, помилок, поправок, які зазвичай викидаються в письмовій, літературній мові, а насправді це – найцінніше. Тому що це якраз і говорить про психічний стан людини. Як вона помиляється, як обмовляється, як суперечить сама собі ... Все це – партитура психічного життя людини, яка сильно шифрується і зникає в письмовій мові.

«На початку роботи ти не знаєш ні тему, ні персонажів: у тебе є тільки предмет, який ти вивчаєш. І ти повинен покладатися на те, що процес приведе тебе до теми, до персонажів, до сюжету і до структури. Якщо ти спробував визначити це заздалегідь – в цей момент ти перестав слухати. Процес роботи досить важкий, тому що ти починаєш з нуля, і може вийти, що у тебе будуть нульові результати. Але ти повинен довіритися собі, довіритися предмету. І – найважливіше – довіритися людям, у яких ти береш інтерв'ю».

По суті матеріал вербатіма – це інтерв'ю, але не журналістське. Тому що журналістське інтерв'ю дістає інформацію з людини, а інтерв'ю в вербатімі дістає з людини все: його психічний стан, настрої. Метод збору матеріалу у вербатімі – задати певний перелік питань досить великої кількості людей. Відповіді, здавалося б, повинні бути схожі, але вони виходять абсолютно різними, полярно різними.

Вербатім – як це працює?

Творча група вибирає тему, і починає опитування тих реальних людей, яких вирішено опитати саме для цієї вистави. Дуже важливі саме питання які ви хочите задати. Питання – початок майбутньої концепції вистави.

Актори з диктофонами записують інтерв'ю, на репетиції приносять не тільки розшифровки інтерв'ю, але і сценічні характеристики персонажу. Далі – робота над виставою і п'єсою.

Ортодоксальний «вербатім» – це коли ні слова не додано від авторів, що збирали тексти. Фактично техніка «вербатім» стає пам'ям ефіром, коли прямо на аудиторії розігрується життя персонажів.

Плейбек-театр

Це не театр в класичному сенсі. Чи не психотерапія, хоча і може дати схожий ефект. Тут у кожного глядача є можливість стати співавтором і героєм вистави, в буквальному сенсі побачити себе з боку і разом з усіма пережити справжній катарсис. У цьому театрі кожен спектакль народжується на наших очах і більше не повторюється. Будь-який з тих, хто сидить в залі може розповісти вголос про якусь подію, і воно тут же оживе на сцені. Це може бути швидкоплинне враження або те, що врзалося в пам'ять і давно не дає спокою. Ведучий розпитує людину яка пропонує свою історію, щоб прояснити суть. А актори – зазвичай їх четверо – не повторюють сюжет буквально, а зіграють те, що вони в нього почули.

З англійської – «театр відтворення», – різновид інтерактивного театру імпровізації, що складається з двох основних комплементарних практик: розповіді глядачами особистих історій на публіку та миттєвої інсценізації акторами цих розповідей у специфічних формах. У дійстві плейбек-театру завжди є ведучий (на проф. сленгу «кондактор»), який організовує ці практики та супроводжує увесь процес, від вступного до заключного слова.

У плейбек-театрі інсценізуються не літературні твори (на відміну від театру репертуарного) і не особисті змісти виконавців (на відміну від театру чистої імпровізації), а індивідуальні історії присутніх на виставі глядачів, тобто будь-яких випадкових людей.

Дійство плейбек-театру зазвичай називають «перформансом», оскільки в ньому акцент не на результаті, а на процесі творчості, з чого випливає безпосередня цінність мистецьких дій учасників у режимі реального часу: і розповіді глядачів, і гра акторів, музикантів, інших творців, і реакції ведучого та всіх присутніх є великою мірою непередбачуваними, спонтанними. У плейбек-театрі використовуються також партисипативні (напр., вихід глядача на сцену) та імерсивні (напр., прохання до зали поділитися історією один з одним) театральньо-акціоністські елементи.

Плейбек-театр часто використовується як інструмент соціальних змін на рівні малих та середніх, закритих та відкритих, однорідних та неоднорідних груп. Комплексний соціально-психологічний ефект, який відчуває на собі група, пояснюється концептом «наративної ретикюляції», запропонованим автором ідеї і засновником плейбек-театру Джонатаном Фоксом у 2013 році

Плейбек-театр виник у США у 1975 році, на сьогодні існує у тому чи іншому вигляді у 63-х країнах світу

У 1990 році було створено міжнародну організацію («Мережу») плейбек-театрів («The International Playback Theatre Network» – «IPTN»), у 1993-му – школу («Центр» підготовки практиків і тренерів («Centre for Playback Theatre») із власними стандартами, у 2017-му – незалежний блог плейбек-театру («Playback Theatre Reflects»), і спільні ресурси у соціальних мережах; проводяться дослідження; друкується власний часопис ("Interplay", з 1990 року, «IPTN Journal», з 2015 року), виходять статті, методичні посібники та монографії; проводяться міські, національні, міжнародні та інші зустрічі, конференції, семінари, фестивалі тощо.

Театр пригноблених

Це театральна методика, яка була створена бразильським режисером та політиком Аугусто Боалем у 1960х роках минулого століття під час диктатури у Бразилії. За допомогою неї Боаль прагнув створити безпечний простір для участі кожного у творчому процесі та обговорення і вирішення соціально-економічних проблем людей, які страждають від пригноблення та несправедливості.

Методика становить систему вправ, ігор та технік, які працюють з тілом, чуттями та особистим досвідом учасників для створення можливостей для діалогу, критичної рефлексії нашої соціальної реальності та активного пошуку низових рішень соціальних проблем. Як інтерактивна форма театру, заснована на співучасті, вона допомагає людям провести репетицію дій та знайти у безпечному просторі театру різні можливості, які пізніше можуть бути реалізовані в житті.

Фактично форум-театр є методикою інтерактивної роботи серед різних прошарків суспільства, спрямована на вирішення соціальних проблем. Сутність методики форум-театру – це пошук в рамках запропонованої вистави – разом із учасниками й учасницями – шляхів вирішення проблеми чи виходу зі складної життєвої ситуації.

Форум-театр дає можливість не лише усвідомити проблему і сформувані ставлення людини до негативного явища, а й здобути навички пошуку шляхів для вирішення проблеми з використанням власного досвіду та досвіду інших людей, включаючи можливості підсвідомості та емоційного інтелекту.

Це не просто вистава, це цілеспрямований процес передачі інформації від учасників до глядача. Тобто він має свої етапи підготовки (вибір проблеми, яка спирається на реальні життєві історії; створення сюжету, сценарію; репетиція мізансцен; аналіз і коригування спектаклю), фази протікання: «розгрів»; перегляд спектаклю; форум; зворотний зв'язок; обговорення акторами і фахівцями

Ведучий форум-театру (ми називаємо його джокер) перед початком вистави знайомить учасників-глядачів із проблемою, яку висвітлюватиме вистава. Після вистави ведучий шляхом інтерактивного опитування аудиторії з'ясовує рівень усвідомлення групою учасників-глядачів проблеми та її наслідків для суспільства в цілому та для конкретної людини. За необхідності структурує кілька проблем, прогноруючи їх. З'ясовується, хто саме потерпає від пригнічення у змальованій ситуації, а хто свідомо чи ні стає пригноблювачем. Глядачам пропонується ще раз подивитися виставу і, якщо в них виникає корисна пропозиція, зупинити дійство.

Пошук можливих шляхів покращання ситуації пропонують самі глядачі – учасники та учасниці форум-театру. В момент, коли при повторному програванні вистави є шанс покращити ситуацію і в учасників та учасниць є ідея, як саме це зробити, він чи вона каже «Стоп!», виходить на сцену, заміною протагоніста (персонажа, який страждає від пригнічення) і показує, як, на його/її думку, треба себе поводити, що говорити для зміни ситуації на краще.

Ця методика застосовує набутий досвід тренінгів та інтерактивного театру. Об'єднуючи техніки надання інформації й набуття навичок через тренінги та вплив на підсвідомість через почуття, що викликають створені художні образи в інтерактивному театрі, форум-театр впливає на емоційний інтелект людини, формуючи креативний підхід до позитивного вирішення проблеми.

Існує Декларація принципів форум-театру. Ця Декларація, прийнята організацією «Міжнародний театр пригнічених», вважає основною метою Театру пригнічених – гуманізувати суспільство. Головною темою вистав форум-театру є ситуація пригнічення та насильства в його різноманітних проявах. Головною метою форум-театру є надання інформації та набуття навичок вирішення існуючої проблеми певною людиною з використанням досвіду інших людей та з підключенням можливостей власного емоційного інтелекту.

Темами вистав форум-театру можуть бути найрізноманітніші проблеми суспільства: стосунки між членами родини, співробітниками, представниками різних націй, культур, релігій, проблеми ВІЛ-інфікованих, людей з обмеженими можливостями, питання щодо здорового способу життя, наркоманії, алкоголізму, торгівлі людьми тощо.

Таким чином, сценічна вистава пропонує для розгляду соціальну проблему, а кожен персонаж гри виконує певну соціальну роль. Головний герой – жертва ситуації, інші персонажі – його оточення: сім'я, школа, члени суспільства. Можлива участь лікаря, міліціонера, психолога, вчителя. Кількість персонажів зумовлена сценарієм та конкретною ситуацією.

Під час участі в форум-театрі глядачі мають можливість не тільки познайомитися з ситуацією, як у інтерактивному театрі, або отримати інформацію, як під час тренінгу, а й розробити алгоритм, створити модель успішної поведінки в складній, на перший погляд безвихідній, ситуації.

Виконавці головних ролей при взаємодії з глядачами мають дотримуватися характеру своїх персонажів, але повинні враховувати й адекватно реагувати на реакцію глядача. Кожна вистава форум-театру унікальна, тому що в ній беруть участь не лише актори, а й глядачі. У ході вистави актори розігрують добре знайому глядачам проблемну ситуацію з реального життя, а глядачі упродовж кількох годин «проживають» цю ситуацію, пропускаючи її крізь себе, ставлячи себе на місце головного героя та намагаючись змінити ситуацію на краще.

Виконуючи роль замість актора, глядач глибше занурюється в емоційні переживання головного персонажа, відчуваючи результат свого втручання. Спроба власної участі може привести глядача до іншого погляду на проблему, та вірогідна можливість знаходження іншого виходу зі складної ситуації. Аудиторія залучається до переживань, драма акторів стає драмою глядачів.

Глядачі, спостерігаючи за подіями, що розгортаються на сцені, впізнаючи ситуацію, мають можливість оцінити поведінку людини з боку та висловити своє бачення поведінки учасників подій, що приведе до поліпшення ситуації в цілому. Таких способів поліпшення ситуації може бути багато, адже у кожного з глядачів – свій власний досвід вирішення проблеми, і він готовий поділитися цим досвідом з іншими.

Цільові групи, з якими працює форум-театр, включають:

- саме пригнічених осіб, які потрапили у складну ситуацію і потерпають від різних форм насильства або власної залежності, – ВІЛ-інфіковані, наркомани, жертви торгівлі людьми, насильства або сексуальної експлуатації;
- пересічних членів суспільства, які можуть опинитися в складних життєвих ситуаціях через необізнаність і в яких не вистачає інформації або власного досвіду для попередження виникнення проблеми, – підлітки з проблемних сімей, вихованці дитячих будинків, ув'язнені колонії;
- не менш важливою є робота з впливовими особами, які мають покращити ситуацію в суспільстві шляхом проведення попереджуючих заходів та надання допомоги людям, що потерпають від пригнічення, – соціальні працівники, медики, правоохоронці, члени НГО.

В ідеалі, ця техніка може бути використана як засіб попередження щодо потрапляння людини в проблемні ситуації та моделювання можливих шляхів виходу із ситуації, в яку потрапила пригнічена людина, – через надання їй інформації та набуття навичок вирішення проблеми конкретної людини з використанням досвіду інших людей та з підключенням можливостей власного емоційного інтелекту.

Метою проведення форум-театру для осіб, що впливають на ситуацію в суспільстві, – держслужбовців, правоохоронців, медиків, освітан – є спільний пошук найдієвіших шляхів попередження негативних явищ у суспільстві та надання різнопланової допомоги пригніченим. Існує багато варіантів для виходу зі складної ситуації, і який саме буде найважливішим, можна визначити, тільки поєднавши зусилля фахівців різних напрямів, адже сама пригнічена людина не володіє всією фаховою медичною, правовою, психологічною інформацією, яку мають освічені фахівці.

Законодавчий театр як різновид Театру пригнічених, що тісно пов'язаний з форум-театром, вступає в силу в сценаріях, коли глядачі вистави усвідомлюють, що будь-які намагання змінити ситуацію на краще не мають шансу на позитивне вирішення проблеми без зміни законодавства та дій політиків.

Global Affairs
Canada

Affaires mondiales
Canada